

Practicile și metodele de deliberare¹

I. Statutul colegialității

În cvasi-totalitatea statelor, principiul colegialității este prevăzut expres ca o garanție sau un principiu de funcționare a curții constituționale. Cel mai des, aceasta se regăsește în legile cu privire la organizarea și funcționarea Curții, sau echivalentul acestora. Mai rar, principiul este prevăzut de Constituție (Albania, Cambodgia).

În Belgia, niciun text nu formulează în mod explicit condiția colegialității în cadrul Curții Constituționale. Totuși, din dispozițiile Legii privind Curtea Constituțională care îi organizează funcționarea și procedurile în fața ei, se poate deduce fără echivoc că este o instituție colegială, poate chiar cea mai colegială din jurisdicțiile țării.

În Monaco, colegialitatea nu este menționată *motu proprio* în textele fondatoare, dar poate fi dedusă. Totodată, ea constituie, fără nicio îndoială, un element fundamental al funcționării instanței.

De asemenea, în Canada, Legea Curții Supreme reglementează colegialitatea într-un mod indirect. Curtea are un manual pentru judecători care conține, între altele, mai multe directive care reglementează practicile sale în materie de colegialitate. Aceasta din urmă apare ca un mod de funcționare judiciară, o metodă de lucru în care mai mulți actori participă la luarea deciziilor.

Modalitățile prin care se implementează colegialitatea sunt, la rândul lor, cel mai adesea reglementate printr-un regulament intern.

Colegialitatea nu suferă de excepții sau atenuări. Ea este percepută și organizată identic în toate competențele, mai mult sau mai puțin eterogene, ale fiecărei curți. Niciuna dintre ele nu este scutită de colegialitate. Nici urgența, nici volumul dosarelor pendinte nu sunt considerate, în sine, ca un motiv de a o atenua. Termenele pot fi reduse, ca și numărul judecătorilor care se pronunță, însă nu colegialitatea.

În acest sens, condițiile tehnice și fizice instituite pe parcursul perioadei crizei sanitare au permis adaptarea metodelor de lucru și prezervarea colegialității. Aceasta din urmă nu a fost abolită niciodată.

II. Cadrul decizional colegial

Pentru marea majoritate a curților, există o singură formațiune judecătorească, care se pronunță mereu de o manieră colegială. Unele curți au mai multe formațiuni

---

¹ Buletinul nr. 14 al ACCF („Colegialitatea”), Mathieu Disant, profesor la Școala de drept din Sorbona - Paris 1 - Panthéon-Sorbonne, <https://accf-francophonie.org/publication/bulletin-n-14/>

judecătorești (camere, secții sau colegii). În măsura în care vizează repartizarea dosarelor în funcție de domeniile de expertiză, curțile în discuție (Albania, Canada, Comore, Mauritius, Elveția) nu raportează niciun impact notabil din perspectiva colegialității. Același fapt este valabil și în Belgia dacă, Curtea decide să soluționeze o cauză în ședință plenară, într-o formațiune de 12 judecători, în loc de formațiunea ordinară de 7 judecători. De asemenea, colegialitatea operează în același mod în cadrul celor șapte instanțe ale Tribunalului Federal Elvețian.

Ipoteza unei formațiuni compuse dintr-un singur judecător le este străină curților constituționale, care se pronunță întotdeauna într-un complet. Pe de altă parte, în fața instanțelor supreme, în Canada, Mauritius și Elveția, dosarele pot fi încredințate unui singur judecător în anumite cazuri. În Elveția, practica are loc în peste o treime din cauze (35% în 2020).

III. Desfășurarea deliberării

Din perspectiva formalizării regulilor privind desfășurarea deliberărilor, se deosebesc două ipoteze.

În prima, mai frecventă, deliberarea este reglementată de Legea privind organizarea Curții (Cambodgia, România) și/sau în special de Regulamentul intern care stabilește regulile de funcționare (Albania, Algeria, Benin, Burkina, Camerun, Gabon, Coasta de Fildeș, Guineea, Mali, Mauritania, Maroc, Elveția) sau chiar de Codul jurisdicției constituționale (Moldova). Adesea, aceste texte oferă, într-un grad mai mare sau mai mic, detalii practice privind desfășurarea deliberărilor. În acest sens, Legea privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale a României conține dispoziții suficient de precise. În Canada, Curtea Supremă are un manual, care reglementează parțial procesul de deliberare a judecătorilor. Desigur, unele norme suplimentare nu sunt bazate pe un text scris și țin de practică.

Cea de-a doua ipoteză este cea în care niciun text nu stabilește desfășurarea deliberărilor (Andorra, Belgia). Acest fapt ține exclusiv de practica Curții și, în mare parte, de deciziile președintelui și de modul în care acesta desfășoară dezbaterile și organizează schimburile de opinie (Comore, Franța, Liban, Madagascar, Mauritius, Monaco, Senegal, Togo). Practica poate fi consolidată. De exemplu, Tribunalul Constituțional din Andorra subliniază că aceasta este „urmată cu fidelitate”. De asemenea, ea răspunde specificului jurisdicției constituționale, cum ar fi în Belgia, unde instanța este compusă potrivit unei duble parități: lingvistică și socio-profesională.

Normele aplicabile în materie de cvorum variază. Numărul minim de judecători variază de la jumătate din membri (Cambodgia, Burkina, Mauritania), la două treimi (Albania, Moldova), la trei pătrimi (Algeria, Maroc, Andora), la patru cincimi (Liban) sau la o

formulă ad-hoc, în cazul unui număr impar de judecători (Senegal, Benin, Camerun, Franța, Mali, Coasta de Fildeș).

Unele curți dispun de un mecanism de înlocuire (Belgia, Canada, Elveția) sau de posibilitatea de a recurge la „forță majoră” pentru a judeca într-un număr mai mic decât cvorumul (Franța).

Frecvența ședințelor de deliberare este variabilă potrivit curților (o dată pe săptămână în Franța, de trei ori pe săptămână în Belgia), dar răspunde unei practici consolidate în legătură cu volumul activității.

Durata deliberărilor nu este determinată și variază în funcție de complexitate și de numărul dosarelor pe ordinea de zi. De obicei, durata unei deliberări este de jumătate de zi.

În Belgia, în cazul în care un judecător pune la îndoială un aspect al unui caz, dorește să introducă o modificare (o modificare tehnică sau o variantă de fond) sau dorește să mai mediteze, dosarul se fixează din nou pe ordinea de zi a unei deliberări ulterioare. De regulă, această nouă deliberare nu are loc mai devreme de o săptămână.

Dincolo de particularități, în esență, practicile care permit organizarea colegialității dezbaterilor sunt asemănătoare:

- baza discuției se pregătește de raportor(i);
- Președintele deschide în mod formal ședința, conduce dezbaterile și le oferă cuvântul celor care doresc să-și prezinte argumentele;
- mai întâi, dezbaterile se axează pe proiectul de hotărâre de o manieră generală, iar apoi textul este examinat în detaliu;
- replicile se organizează într-o manieră care să permită luările de cuvânt în mod regulat și suficient pentru fiecare membru, astfel încât să-și poată exprima punctul de vedere.

Cu privire la ordinea luărilor de cuvânt, în Canada, discuția are loc în mod liber; în Guineea, cuvântul este oferit de la cel mai tânăr la cel mai în vârstă judecător, iar apoi vice-președintelui; în Benin raportorul reia cuvântul pentru a oferi răspuns amendamentelor ridicate de ceilalți participanți.

În cazul în care nu există un consens, deliberarea poate fi amânată cu câteva ore sau reluată la următoarea ședință (Franța), sau amânată la o dată ulterioară pentru un raport nou și un proiect de hotărâre nou (Benin, Belgia). Această amânare poate conduce la desemnarea unui nou judecător raportor (Togo).

În privința modalităților de vot, membrii curților nu au dreptul să se abțină. Hotărârea poate fi adoptată prin vot deschis sau prin vot secret. Potrivit unei practici a cărei generalizare urmează să fie verificată, președintele ședinței votează ultimul. Observăm că în Belgia, toți judecătorii votează în mod simultan, nu pe rând. În cadrul Curții Constituționale a României, regula este că judecătorul raportor votează primul, înaintea celui mai tânăr judecător și a celor care îl urmează, până la votul președintelui.

Pentru a păstra secretul absolut al deliberărilor, unele curți nu stabilesc întocmirea vreunui proces-verbal sau raport al ședinței de deliberare. Luările de cuvânt și opiniile exprimate nu sunt consemnate oficial (Belgia, Burkina, Madagascar, Mali, Mauritius, Monaco, Senegal, Togo). Astfel, în Belgia, președinții și judecătorii iau note personale dacă doresc, dar Curtea nu păstrează arhive de deliberări.

Totuși, majoritatea curților stabilesc un proces-verbal sau un raport al ședințelor de deliberare. Această consemnare operează într-o formă mai simplă care nu reflectă deliberarea propriu-zisă (Moldova), dar mai curând notele de lucru (România). Nicăieri faptul consemnării acestor lucrări nu este percepută în sine ca având un impact asupra colegialității.

Caracterul secret al acestor procese-verbale poate fi strict și fără limite de durată (Algeria, Andorra, Cambodgia, Camerun, Coasta de Fildeș, Mauritania, România). În acest caz, documentul este rezervat în mod strict judecătorilor. În această situație, este subliniat adesea faptul că, în practică, confidențialitatea procesului-verbal are un impact pozitiv asupra colegialității.

În cadrul altor curți, caracterul secret se limitează la durata mandatului sau la un termen precis (25 de ani în Franța, 50 de ani în Elveția).

1. Colegialitatea vs. opiniile disidente

Publicarea rezultatelor votării și chestiunea opiniilor individuale (paralele, disidente sau concurente) constituie un punct important al diferențelor. Din numărul curților care au răspuns chestionarului, 18 curți le refuză, iar 6 le permit.

Pentru primele curți, doar hotărârea finală este cunoscută (Belgia, Algeria, Andorra, Benin, Burkina, Camerun, Coasta de Fildeș, Comore, Franța, Gabon, Guineea, Liban, Madagascar, Mali, Maroc, Mauritania, Monaco, Senegal, Togo).

Legea le impune judecătorilor să respecte strict secretul deliberărilor și al votului. Nu li se permite să-și exprime disidența în afara Curții. Disidența nu face obiectul vreunei publicități. *A fortiori*, secretul deliberărilor acoperă absolut toate discuțiile și toate

textele propuse de-a lungul procesului decizional. Nu se precizează dacă proiectul inițial de hotărâre a fost urmat sau nu, sau dacă au fost propuse modificări sau proiecte alternative. Pe scurt, dacă disidența există, aceasta este rezervată cercului Curții și al deliberărilor sale, rămânând necunoscută în afara sa.

Toate curțile care mențin această regulă a secretului consideră că este asociată în mod intim menținerii colegialității. Cinci argumente principale sunt avansate în favoarea acestei poziții. Secretul deliberării și al votului:

- permite „libertatea luărilor de cuvânt și a opiniilor în cadrul Curții” (Belgia) și „prezervă exprimarea cea mai liber posibilă a opiniilor membrilor” (Franța);
- este percepută ca „favorizând exprimarea opiniilor sincere” (Belgia);
- favorizează procesul efectiv de lucru al Curții (Cambodgia);
- este considerată că „avantajează căutarea compromisului și, prin urmare, adoptarea deciziilor colegiale” (Belgia);
- garantează „solidaritatea membrilor cu privire la soluția hotărârii” (Benin) și garantează că „hotărârea [este] *in fine* a tuturor” (Gabon).

La celelalte curți, opiniile individuale separate ale judecătorilor, disidente sau concordante (sau „armonizate”) sunt acceptate și publicate în același timp cu hotărârea (Albania, Canada, Mauritius, Moldova, Mozambic, România). Desigur, pentru sistemele influențate de *common law*, această practică se bazează pe o tradiție, în special în sistemul canadian dual.

În mod formal, la curțile membre ale ACCF în discuție, exprimarea opiniei individuale poate fi reflectată în trei feluri:

- fie prin nepublicarea rezultatelor deliberării, nici a numărului voturilor (Moldova);
- fie prin menționarea în hotărâre că aceasta este adoptată „în unanimitate” sau „cu majoritate de voturi” (România);
- fie prin indicarea votului fiecărui membru (Slovenia).

Judecătorii care au votat împotriva unei soluții pot emite opinii distincte. În acest caz, este obișnuit ca motivele disidențelor sau al opiniilor separate să fie publicate simultan cu hotărârea.

În special judecătorii care, fiind de acord cu hotărârea pronunțată, consideră că motivarea hotărârii trebuia făcută pe baza altor argumente decât cele reținute, pot formula opinii „concurrente”. În cazul Canadei, la citirea hotărârii publicate de Curtea Supremă se pot distinge judecătorii care susțin motivele majorității, cei care susțin motivele disidente și cei care și-au exprimat motivele concordante.

Trebuie menționat, în special, cazul Tribunalului Federal Elvețian, unde hotărârile sunt pronunțate, în mod principal, pe cale de circulație (pe baza unui raport întocmit de judecătorul-raportor, transmis ulterior judecătorilor care participă la examinarea cauzei) (65% în 2020), în unanimitate, potrivit legii. Prin urmare, publicarea rezultatelor voturilor este inutilă. În plus, rezultatul voturilor este, prin definiție, public atunci când este vorba despre o hotărâre pronunțată în cadrul unei deliberări publice. Este necesară prezența (cu excepția cazului ușilor închise) pentru a se afla despre opiniile separate.

Practica opiniilor disidente este eterogenă în cadrul curților care admit publicitatea lor. Este rară la Curtea Supremă din Mauritius și frecventă în Canada, unde este considerată ca o parte esențială a procesului judiciar.

Toate curțile care mențin această practică nu consideră că este afectată colegialitatea sau nu o văd ca pe o barieră. Pentru Tribunalul Federal Elvețian, „o astfel de publicitate nu dăunează dezbaterilor din cadrul tribunalului și nici relațiilor bune dintre magistrați”. În general, curțile nu menționează nicio dificultate particulară în acest sens.

Totodată, unele tendințe pot indica o preocupare de conservare a colegialității. Astfel, Curtea Supremă a Canadei recunoaște întotdeauna valoarea unei opinii disidente sau concurente atunci când este necesar, dar recunoaște, în egală măsură, importanța depunerii eforturilor pentru pronunțarea unei hotărâri unanime sau cu majoritate de voturi. Ea subliniază, în acest sens, că „cooperarea și unitatea sunt mai susceptibile să favorizeze respectarea unei instituții cu caracter colegial”. În această privință, practica hotărârilor comune pare mai frecventă ultimii ani.